

A HERCEG, A KALMÁR ÉS A POLGÁR A GLOBALIZÁCIÓ ÖRVÉNYÉBEN

Jody Jensen
tudományos főmunkatárs,
MTA PTI

ÖSSZEFOGLALÓ

A ma végbemenő Globalizáció (így, nagy kezdőbetűvel) olyan mélyre ható kontextuális változást jelent, amelynek nyomán számos alapfogalmat újra kell definiálnunk, mint pl. a civil társadalom, a társadalmi változás és az irányítás – mellesleg ezek alkotják a jelen fejezet tárgyát. A globalizáció-vita egymással is nehezen összeegyeztethető hangjai közepette most a globális résztvevőknek – a globalizációs folyamatok levezénylésében érintett globális Kalmárnak, Hercegnek és Polgárnak – is új pozíciókat kell felvenniük. Ha azt akarjuk, hogy a globális irányítás konszenzusos alapon folyhasson és annak kihívásaival sikeresen birkózunk meg, akkor immár elkerülhetetlen, hogy ezek a globális játékosok a maguk területén a korábbinál jóval átláthatóbban és elszámoltathatóbban folytassák tevékenységüket. A globális civil társadalomra alapvető szerep jutna ezekben a változásokban, ugyanakkor a civil társadalom részvétele egymagában nem elegendő. Ahhoz, hogy sikerüljön a változtatás érdekében mozgósítani, új és szélesebb alapon nyugvó stratégiai partnerkapcsolatokra van szükség a globális szinten érdekelték különböző szektorai között.

KULCSSZAVAK ■ globalizáció ■ civil társadalom ■ kormányzás ■ elszámoltathatóság ■ globális demokrácia

A globalizáció kérdését övező viták, véleménykülönbségek és tiltakozások napjainkra egészen szerteágazóvá és sokszintűvé terebélyesedtek, s az utcai zavargásoktól a parlamenti vitáig, valamint tudományos és gazdasági szimpóziumokig a legváltozatosabb formákban nyilvánulnak meg. Ez azt jelzi, hogy a globalizáció kérdése immár mindenütt jelen van – mindenki saját ügyének tekinti, aminthogy mindenkit érint is. Egyben arról is árulkodik, milyen hatást gyakorolt a globalizáció a társadalomra és a politikára a gazdasági szférában – hiszen a legtöbb figyelem talán erre a területre irányul. Ettől azonban még nem szabad azt hinnünk, hogy közmegegyezés áll fenn a globalizáció definíciójára, szerepére vagy etikájára nézve. A globalizáció egyes meghatározásai között akkorák az eltérések, hogy olykor eltűnődünk, vajon egyáltalán ugyanarról a jelenségről beszélnek-e a vitázó felek. A globalizációellenes tiltakozók és az IMF vezetői annyira gyökeresen különböző véleményeket és nézőpontokat jelenítenek meg, mintha nem is ugyanarról a globalizációról szereztek volna tapasztalatokat. A globalizáció mindenkinek jelent valamit, de mindenkinek mást;

„annak elmélete, hogy minden működik, ami valahol valamire használható” (Saul, 2005: 86). A ma végbemenő nagybetűs Globalizáció olyan mélyen szántó kontextuális változást jelent, amelynek nyomán számos alapfogalmat újra kell definiálnunk, mint pl. a civiltársadalom, a társadalmi változás, a kormányzás stb. A globalizációvita egymással is nehezen összeegyeztethető hangjai közepette most a globális résztvevőknek – a globalizációs folyamatok levezénylésében érintett globális Kalmárnak, Hercegnek és Polgárnak – is új pozíciókat kell felvenniük. Ha azt akarjuk, hogy a globális irányítás konszenzusos alapon folyhasson és annak kihívásaival sikeresen birkózzunk meg, akkor immár elkerülhetetlen, hogy ezek a globális játékosok a maguk területén a korábbinál jóval átláthatóbban és elszámoltathatóbban folytassák tevékenységüket.

David Held szerint a globalizáció – a társadalomtudomány valamennyi fogalmához hasonlóan – társadalmi vita folyamán kell, hogy bizonyítsa létjogosultságát. Held a globalizációvita okait három fő gondolatkörben keresi:

1) Az első megfontolás értelmében a globalizáció nem tekinthető új jelenségnek, ha az Európai Birodalomból a múltban kiindult gyarmatosítás és kizsákmányolás kontextusában értelmezzük. Ez is oka annak, hogy a világ egyes tájainak lakói nem túlságosan lelkesek a Föld egészét behálózó kapcsolatok és kölcsönös függés mai fokozódása láttán.

A Nyugat az adósságbehajtás lehető legmerevebb erkölcsiségét kényszerítette rá egykori gyarmataira – olyan szigort, amelyet saját magával szemben talán soha nem alkalmazott. A globalizáció elkerülhetetlensége és visszafordíthatatlansága részét képezik ennek a törlesztési folyamatnak. Aki nem állja ki a próbát, azt meg kell leckéztetni, annak fegyelmezés és büntetés az osztályrésze. (Saul: 2005: 106–107).

2) Az elmúlt években szokássá vált a globalizációt „a kapzsi és szűkkeblű neoliberális politikával társítani s ezt a benyomást csak erősítik azok a feltételekhez kötött fejlesztési programok, amelyeket az IMF és Világbank a fejlődő országokban működtet (Thorup–Sorensen, 2004). Aligha meglepő, ha a fejlődő országok képmutatást látnak a valójában kettős mércén alapuló kereskedelmi szabályozásokban. Ugyanis a nyugati gazdaságoknak olyan védőkoriátok oltalmában sikerült megerősödniük, amelyeknek épp a gyengítését követelik a kevésbé fejlett országoktól és térségektől. A fejlődő országok gazdaságát többnyire úgy liberalizálják, hogy azt nem előzi meg a szociális védőháló kiépítése. Ez egyenes úton vezet a nyomor fokozódásához egy olyan gazdaságpolitika jegyében, amelyet én crucifixonómiának, vagy *megfeszítés-gazdaságtannak* neveztem el, John Ralston Saul keresztre utaló (crucifix economics) kifejezésének összevonásával.

A közjó e nemes szolgálai rövid úton elsajátították az új szókincset: az állampolgárokat immár kliensként, részvényesként vagy adófizetőként emlegették, és a „hatékony”

szó utilitarista pengéjével operáltak [...], miközben szem elől tévesztették azt a jóval hűsbavágóbb kérdést, vajon egy-egy törvény vagy program valóban elérte-e valamit. (Saul: 2005: 111–112).

Lelkesen magukévá tették azt a retorikát is, amelyet a Nyugat a hetvenes évek elejétől kezdve folytat. Nem volt hiány olyan nyugati tanácsadókból és elméleti közgazdászokból sem, akik a tiszta, nyílt piacokkal kapcsolatos kísérletekben óhajtották őket kísérleti alanyként felhasználni. Gondoljunk csak bele, milyen izgalmas lehetett az elméleti szakemberek számára, hogy egész országokat találtak, amelyek nem pusztán a reformokra állnak készen, hanem eleven emberek – sőt, egész népek – jólétét voltak hajlandók kockára tenni azért, hogy esettanulmányként szolgálhassanak. (Saul, 2005: 113).

3) A globalizációval szembeni ellenállást magyarázó harmadik ok Held megítélése szerint az, hogy e folyamatot sokan a globális egyenlőtlenség és a globális nyomorúság fokozódásával társítják. Ugyanakkor egyre bővebb szakirodalom tanúsítja, hogy a szüntelen gazdasági növekedés nem jár együtt az általános nyomor enyhülésével.*

Held szemében a globalizáció a lokálissal szembenálló pólust képviseli. A társadalmi tevékenység tehát szerveződhet helyi, nemzeti, nagytérségi és globális szinten. Ez egy egybefüggő tér, és globalizációról beszélni nem jelent mást, mint arról beszélni, hogy az emberi tevékenység – így a kommunikáció, a kereskedelem és a pénzügyi tevékenység – egyre inkább egy kontinenseken átívelő, világtájakat összekötő rendszerben működik (Thorup–Sorensen, 2004). A világot behálózó kapcsolatok egyre erősebb kiépülését a következő szempontok mentén tudjuk mérni: a nagy térbeli távolságokat átívelő folyamatok *extenzitása* szerint; a folyamatok *intenzitása* szerint; mérhetjük továbbá ezek *sebességét*; illetve a tevékenységek által kifejtett *hatás erősségét* (Held–McGrew, 1999). Held azonban hangsúlyozza, hogy ez az erősödő összefonódás nem jár együtt a társadalmi szervezethez vagy igazságosság fokozódásával. A korábbinál nagyobb bőségben hozunk létre javakat és lehetőségeket, de ez nem jelenti azt, hogy a világ integráltabbá válna, vagy a javak egyenlőbben oszlanának meg. John Ralston Saul még ennél is erősebben fogalmaz, amikor kijelenti, hogy a Globalizáció immár mentségül szolgál arra, hogy félretoljuk a problémákat, ezzel a társadalmi felelősségvállalás árulóivá válunk, és aláássuk az állampolgároknak a demokráciába vetett bizalmát (Saul, 2005: 92).

* Lásd többek között: National Bureau of Economic Research: www.nber.org/digest/oct02/w8933.html.

EGYSÉGES VILÁG?

2005-ben ünnepelte huszonötödik születésnapját az internet, amely immár visszavonhatatlanul átalakította életünket. Ma már nehéz elképzelni, hogyan boldogultunk volna nélküle. Az alábbi statisztikák szerint (ld. www.internetworldstats.com/stat4.htm) 2000 és 2005 között Európa-szerre átlagosan 257%-kal emelkedett az internethasználat mértéke.

Internethasználat Európában*

Európa	Népesség (2006 Est.)	A világ népe- sége %	Internet felhasználó, Legutolsó adat	Belépés (Népesség %)	A világ hasz- nálata %	Használat növekedése (2000-2005)
Európai Unió	462371237	7,1%	230396996	49,8%	22,5%	147,3%
EU pályázó országok	110206019	1,7%	19055671	17,3%	1,9%	450,7%
A többi európai ország	234711764	3,6%	42148231	18,0%	4,1%	397,5%
EGÉSZ EURÓPA	807289020	12,4%	291600898	36,1%	28,5%	177,5%
A többi európai ország	5692408040	87,6%	730462384	12,8%	71,5%	185,5%
EGÉSZ VILÁG	6499697161	100,0%	1022063282	15,7%	100,0%	183,1%

Az első mobil telefonkészülékek 1983-ban kerültek piacra, s ez az USA-ban tízmillió előfizetőt jelentett. A mai statisztikák egészen drámaian megváltozott képről adnak tanúbizonyságot: a mobiltelefonok emberek százmillióit kötik össze világszerre.

2 milliárd (analóghasználó) 34 milliárd US (mobilhasználó) 160 milliárd (globális-GSM használó) 1,5 milliárd (globális CDMA-felhasználó) 202 milliárd (globális TDMA-felhasználó) 120 milliárd (az összes európai felhasználó) 342,43 (az összes afrikai felhasználó) 83 milliárd (az összes 3G felhasználó) 130 milliárd (az összes dél-afrikai felhasználó) 30 milliárd #1 Mobile Country China (300m) #1 GSM Country China (282m) #1 (kézibeszélőn) 2Q04 Nokia (35.5%)*

Amint a fenti statisztikákból látható, a Föld lakóit ma minden korábbinál sűrűbb háló köti össze egymással, s jóval több információ vetekszik a figyelmünkért, mint amit megemészteni képesek lehetünk. A legtöbbszörünknek azzal kell szembenéznie, hogy belekerültünk egy új, globalizált információs társadalomba,

* Az Európai Internet Statisztika 2006. március 31-én került frissítésre.

amely a mindennapok szintjén befolyásolja és formálja életünket. Az általunk tapasztalt változások egy jelentős része a „globalizációval” magyarázható, sőt, maga az a tény, hogy a kifejezés a kilencvenes évek elején ebben a mértékben elterjedt, bizonyítékul szolgál azokra a folyamatokra, amelyekre utal. Elég csupán egyetlen tanulmányra hivatkoznunk ahhoz, hogy megmutassuk a kifejezés villámszerű terjedését. A német Bundestag Elemző Bizottságának *A világgazdaság globalizációja: kihívások és válaszok* c. zárójelentése megállapítja, hogy a *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 1993-ban 34 alkalommal használta a „globalizáció” szót, 2001-ben viszont már 1136-szor.* Bár a legtöbbször nem szívesen mondanánk le a rendelkezésünkre álló új kényelmi lehetőségekről (mobiltelefon, számítógépek, internet-hozzáférés), mégis egyre nagyobb számban és egyre erősebben hallhatóak azok a vélemények, amelyek szerint a globalizáció irányának meg kell változnia. Ezek a résztvevők több beleszólást és erősebb befolyást követelnek a globalizáció folyamata fölött, mert biztosítani szeretnék, hogy annak áldásai demokratikusabb formában és igazságosabb megoszlásban álljanak az emberek rendelkezésére a saját lakóhelyükön. A globalizációval kapcsolatos vita tárgya ma már lényegileg nem más, mint a demokrácia, a társadalmi igazságosság és a kormányzás mikéntje – csak éppen a globális szinten.

A globalizáció valamelyest enyhítette a fejlődő világ elszigeteltségét. Maguk a globalizációellenes tiltakozások is a világ újkeletű összefonódottságának termékei, hiszen ez tette lehetővé, hogy a tiltakozók – elsősorban az internet segítségével – hatékonyan egymásra találjanak, és kifejezésre juttassák véleményüket. Az a tény, hogy soha nem fért még hozzá ennyi ember ennyi információhoz, minden szinten új társadalmi kapcsolatrendszerek létrejöttét teszi lehetővé, beleértve a helyi/országos, a térségi/nemzetközi és a globális szintet egyaránt. A folyamatban benne rejlik a lehetőség, hogy mostantól kezdve egészen máshogy szervezzük meg társadalmainkat, másként tekintünk a demokráciára, és újszerű formákban vegyünk részt annak gyakorlatában.

A globalizációval foglalkozó tanulmányok gyakran figyelmen kívül hagyják a globalizáció társadalmi-szociális dimenzióját és hatásainak (mind pozitív, mind pedig negatív) gazdasági, egészségügyi, környezeti és oktatásügyi következményeit. Legutóbbi fázisában pedig a globalizációvita a folyamat ellenzői és üdvözlői között folyó ideológiai állóháborúvá kezd merevedni, miközben a hétköznapi polgárok egyre inkább kiszorulnak a viták látóteréből, valamint a globális folyamatok és kormányzás erőteréből is. Meg kell találnunk a módját, hogy a globalizáció jóval több ember részvételét, bevonódását tegye lehetővé. Joseph Stiglitz megfogalmazásával élve: vissza kell hoznunk a *választás* tényezőjét ama globális egyenletbe, amely a gazdasági hatékonyságot állítja szembe a társadalom által fizetett árral (Stiglitz, 2002: 53–88). Vagy Polányi

* Lásd *Globalization For People: A Vision for Change*, ILO publication p. 24, footnote 8.

Károllyal szólva, meg kell kísérelnünk a gazdaságot újra beágyazni a társadalomba, ahelyett, hogy hagynánk, hogy a gazdaság vezérelje a társadalmat (Bello, 2004: 114).

Érdemes volna újragondolni azt a szinte teljesen feledésbe merült megfontolást is, amely szerint a globalizáció képes jelentősen megerősíteni a helyi közösségeket, miközben ezzel párhuzamosan fokozhatja az állam képességét arra, hogy minden szinten kezelje a globális gazdasági integrációt és a fenn tartható fejlődést. A globalizáció segíteni tudna – és elengedhetetlen, hogy segítsen is – az országokon belüli és országok közötti egyenlőtlenségek enyhítésében. A G8 országainak deklarált közös kívánsága az, hogy a globalizáció az általános nyomor csökkentésével járjon együtt. E téren azonban még kevés felmutatható eredménnyel rendelkezünk, így roppant fontos vitatéma, hogy a helyi közösségek miatt és hogyan kerülnek közvetlen hátrányba.

Egy további ide tartozó kérdés az állampolgárok jogaival, valamint az elszámoltathatóság és átláthatóság problémáival kapcsolatos. Hogyan érhetik el a helyi, országos és térségi közösségek, hogy a magán- és közszereplők nyilvánosan és demokratikusan elszámoltathatók legyenek intézkedéseikért és cselekedeteikért? A globalizáció számos negatív hatása épp a folyamat mai irányításának és ellenőrzésének elégtelenségeiből fakad, amiből számosan a globalizáció kezelhetetlenségére következtetnek. A tudományos elemző munka feladata volna annak részletekbe menő feltárása, hogy miként lehetne a globalizáció legkárosabb következményeit enyhíteni azáltal, hogy az állampolgárokat minden szinten bekapcsolódjanak a folyamat irányításába, és, hogy a globalizáció áldásaiból az emberek lehető legszélesebb köre részesüljön, miközben negatív hatásaival szemben a lehető legnagyobb védelmet élvezik.

Ha a *kozmpopolita polgárságot* mint jövőképet afféle mítosznak tekintjük, „amely csupán a világtól eltávolodott politikaelméleti szakemberek agyában született meg, súlyos hibát követünk el. Valójában már ma is olyan világban élünk, amelyet rétegzett, többszintű hatalmi struktúra és hasonlóan összetett társadalom jellemez. Törékeny világ ez. Ki van szolgáltatva a politikai bizonytalanságoknak [...], ugyanakkor azonban a második világháborút követő időszakban a kozmpopolitizmus értékei erősen beépültek a nemzetközi intézmények rendszerébe, hitelesen szemléltetve a nemzeti alapú szuverenitás korlátait” (Thorup–Sorensen, 2004).

A mára kialakult helyzetben óriási lehetőségek is rejlenek: új dinamikus stratégiai partnerkapcsolatok száza alakulnak ki globális szinten, az emberi jogoktól a nemi szerepeken át a környezetvédelmi kérdésekig terjedő számtalan tevékenységi területen. Amit azonban a globális civil társadalom igen sok szereplője elfogadhatatlannak talál, az a mély etikátlanság, amely a súlyosbodó egyenlőtlenségekben nyilvánul meg. Ők azok, akik már számos olyan innovatív stratégiát fedeztek föl, amely szembeállítható a negatív tendenciákkal, annak ellenére, hogy kereteik még nem intézményesültek.

A GLOBALIZÁCIÓ ROSSZ KÖZÉRTETE

„Ha beszélhetünk egyáltalán nagymérvű civilizációs ütközésről, az nem az egyes kultúrák közötti ellentétekből, hanem a tudatlanságból fakad.”

Aga Khan, Speech given at the Governor Generals Leadership Conference.

A globális gazdasági intézmények funkciója az idők során jelentősen átalakult: a globális stabilitás biztosítása, mint kezdeti cél helyett később már gazdasági érdekeket kezdtek szolgálni, ma pedig kimondottan a globális pénzügyi intézmények érdekeit jelenítik meg. Nem különösebben meglepő, hogy a globális gazdasági élet viharos vizein hajózó nemzetközi szervezetek számos hibát követtek el és ma az ő nyakukba zúdul a globalizációs folyamattal kapcsolatos kritika zöme. A jelenlegi folyamatok és kihívások mérhetetlenül összetettek; kezelésükhöz jóval többre van szükség, mint a globális gazdasági szervezetek erőfeszítéseire. A politikai és társadalmi folyamatokat pedig nem lehet ugyanolyan módszerekkel és ugyanolyan szabályszerűségeket feltételezve irányítani, mint a gazdaságot. A gazdaság szabályozása nem teszi szükségtelemmé a politikai irányítást. A gazdasági fejlődés szempontjából is fontos elvárás, hogy fennálljon a társadalmi kohézió – a ma felszínre kerülő kritika jelentős részét épp az a fajta gondolkodásmód provokálja ki, amely a gazdaságra koncentrálna minden más tényezőt a háttérbe szorít.

„A globalizáció rossz közérzete” kifejezés Joseph Stiglitztól származik. Stiglitz 1997-től 2000-ig volt a Világbank vezető közgazdásza, 2001-ben pedig ő nyerte el a közgazdasági Nobel-díjat (Stiglitz, 2002). A szóban forgó munkájában amellet érvel, hogy alkalmazott és munkaadó, bank és kölcsönfelvevő és más hasonló páros viszonyok résztvevői között jelentős információs aszimmetria áll fenn, különösen piaci viszonylatban. Ezért elengedhetetlen, hogy ha reformról beszélünk, napirendre tűzzük az átláthatóság fokozását, valamint azt, hogy az állampolgárok pontosabb tájékoztatást kapjanak a globális intézmények működéséről.

Stiglitz tágabb körre is kiterjeszti érvelését, amikor kijelenti, hogy az IMF és „ügyfelei” közötti hatalmi viszony alapvető kiegyenlítetlensége óhatatlanul feszültségekhez vezet, s az IMF viselkedése tovább súlyosbít egy eleve problémás helyzetet. Az olyan „multilaterális gazdasági intézmények” mint az IMF, a bizalmatlanság premisszájára építik viszonyukat az „üggyfélországokkal.” Ez aláássa minden gazdasági reform hatékonyságát, hiszen ahhoz, hogy egy IMF-program hatékonyan végbemelessen, a fogadó országnak széleskörű konszenzus alapján a lehető legnagyobb erőket kell a program mögött felsorakoztatnia. Ilyen konszenzust azonban csak párbeszéd, nyílt vita és a civil társadalommal, illetve annak képviselőivel folyó érdemi egyeztetés révén érhetnének el. Az IMF és a Világbank immár láthatóan kezd erre ráeszmélni, és számos más, alább részletezett változás mellett javaslatot tettek a szegénység

úgynevezett „részvételen alapuló” becslésére, amely során az ügyfélországok maguk is részt vesznek a hazájukban jelentkező probléma mélységének és kiterjedtségének felmérésében.

Néha alig tűnik hihetőnek, hogy az IMF közintézmény, amelyet a világ adófizetőinek pénzéből hoztak létre és finanszíroznak, hiszen nem tartozik elszámolással azoknak, akik eltartják, illetve akiknek a mindennapi életét intézkedéseivel érinti. Csupán a pénzügyminisztereknek, valamint a világ bankjainak és kormányainak tartozik jelentési kötelezettséggel. Ez elvezet ahhoz a kérdéshez: vajon hová, kihez fordulhat a világ bármely állampolgára, ha meg szeretné tudni, miben áll valamelyik nemzetközi közintézmény tevékenysége? Hogyan tudja ezeket az intézményeket elszámoltatni a globális nyilvánosság? Az IMF és más globális intézmények működése mögött meghúzódó alapvető probléma lényegileg az irányítással kapcsolatos: ki dönti el, mit tegyenek és hogyan?

A globalizációs folyamat hátulütőire és zavaraira adott reakciókban gyakorta hangot kap az az igény, hogy a civil társadalom nagyobb részt vállalhasson a folyamat irányításában. Érdemes elgondolkodni azon, hogy a ma rendelkezésünkre álló eszközökkel hogyan terelhetjük a globalizáció folyamatát az esélyegyenlőség növelése felé, előnyeit és áldásait miként oszthatjuk el egyenletesebben az egyes országok között, illetve azokon belül. Mi módon orvosolhatnánk a gazdasági és a politikai szféra közötti kiegyensúlyozatlanságot, amely egyre inkább aláássa a demokratikus elszámoltathatóságot, és hogyan tudjuk ennek révén növelni a globális intézmények iránti közbizalmat (Jensen–Miszlivetz, 2005)?

Miután a különféle civilszervezeteket tömörítő hálózatok súlyos kritikákkal illették az olyan multilaterális gazdasági intézmények döntéshozási és működési folyamatait, mint az IMF, a WTO és a Világbank, ezek a szervezetek egyre inkább hajlanak rá, hogy működésükbe bevonjanak bizonyos általuk civil ágenseknek tartott résztvevőket. E többé vagy kevésbé hiteles és sikeres kísérletek keretében – legalábbis a retorika szintjén – kialakultak bizonyos korlátozott hatókörű partnerkapcsolatok, illetve a szóban forgó intézmények programokat hirdettek meg.

Az egyre erőteljesebb és egybehangzóbb kritika – amely kikényszerítette a fent említett, változó sikerű párbeszédkezdeményeket – eredendően bizalmatlan mindazon intézmények iránt, amelyek kultúrájában alapelem a titkosság, és amelyek sokak szerint évtizedeken át destabilizálták a fejlődő országokat és aláásták azok fejlődését, miközben mindvégig szem előtt tartották a fejlett országok érdekeit. Az átláthatóság hiánya, illetve a kirekesztő természetű döntéshozatali folyamatok, amelyek e szervezetek működését jellemzik, valamint az az ár, amelyet a nemzetközi programok emberi és társadalmi-szociális tekintetben követeltek, heves, sőt példa nélkül álló tiltakozásokat váltottak ki. Ami valóban páratlan volt ezekben az akciókban, az a tiltakozó civil társadalom

nemzeteken és témakörökön egyaránt átívelő összefogása. A „Seattle to Brussels Network” (Seattle-től Brüsszelig Hálózat), amely 99 szervezet összeurópai hálózata, azt az üzenetet küldte a WTO-nak: „Shrink or sink!” – ami körülbelül annyit tesz: zsugorodj vagy tűnj el!

A WTO Marakesi Egyezménye V. cikkelyének 2. pontja így rendelkezik a civil szervezetekhez fűződő esetleges kapcsolatokról:

Az Igazgató Tanácsnak módjában áll konzultációt folytatni, és együttműködésre lépni olyan civil szervezetekkel, amelyek a WTO tevékenységével kapcsolatos területekkel foglalkoznak.

A WTO Igazgató Tanácsának további irányelvei azonban leszögezik:

[J]elenleg általánosan elfogadott az a nézet, amely szerint nem megoldható, hogy civil szervezetek közvetlenül részt vegyenek a WTO munkájában vagy értekezletein. A civil szervezetekkel való szorosabb konzultáció és együttműködés az országos szinten rendelkezésre álló megfelelő folyamatok keretében is konstruktívan megoldható, hiszen ez a szint felelős a közérdek különböző szintjeinek figyelembe vételéért és azért, hogy ezek a kereskedelemmel kapcsolatos döntéshozatalban szerephez jussanak.

A fenti passzus gyakori érvelést tartalmaz a civil szervezetek megfigyelői szerepe ellen, amely arra hivatkozik, hogy ezek – mint országos érdekcsoportok – az országos politika szintjén kell, hogy választ találjanak aggályaikra és követeléseikre. Egy másik érv szerint a WTO a kormányok, nem pedig az egyes társadalmak párbeszédét szolgáló szervezet, egy harmadik, gyakorlatiasabb megfontolás pedig arra hivatkozik, hogy a civil szervezetek bevonása és a tárgyalásokon való részvétele fizikai értelemben túlságosan nagy teret tenne szükségessé. A WTO kisebb tagországainak így attól kellene tartaniuk, hogy a tárgyalások jó részét privát színtereken folytatnák le, így ők a perifériára szorulnának, miközben a WTO testületeinek hivatalos ülései pusztá PR-mutatvánnyá silányulnának.

Az IMF sem szívesen nyitja meg döntéshozatali folyamatát a civil társadalom általuk fegyelmezetlennek, sőt sokszor nyíltan ellenségesnek észlelt képviselői előtt. Miért is tennék, kérdezik.

A jelenlegi helyzetben előre látható, hogy az olyan szervezetek, mint a WTO, az IMF és a Világbank egyre többször bonyolódnak majd konfliktusba azokkal a társadalmakkal, amelyek közegében működnek. A rendszert újabb és újabb támadások érik majd, így valószínűleg lesznek, akik előbb-utóbb a hatalmi viszonyokat is megkérdőjelezzik. A szóban forgó intézmények elleni támadás során azok demokratikus szerkezetét és döntéshozási folyamatait, valamint átláthatóságát, legitimitását vonják kétségbe, valamint hogy egyál-

talán alkalmasak-e egy sereg összetett, egymással összefüggő és az embereket élesen megosztó kérdéssel számot vetni.

A civil társadalom bevonása nemcsak az egyes szervezetektől származó információhoz biztosítana jobb hozzáférést, így erősítve a közbizalmat azok működése iránt: arra is alkalmas volna, hogy a globális elszámoltathatóságot erősítse. A globális szintű irányítás most kibontakozó erőterében igen fontos szerep jut a civil szervezetekbe tömörülő civil társadalomnak. A globális szintér eme új szereplője várhatóan egyre inkább befolyásolja majd a globális terveket és történéseket, a döntéshozást és az intézkedések megvalósítását.

Bár eredetileg az ENSZ jeleskedett leginkább a civil szervezetek bevonásában,* a fent említett intézmények közül ma már a Világbank törekszik leginkább arra, hogy a civil társadalom nyelvét beszélje, legalábbis a látszat szintjén. A szervezet 2003. május 28. óta működő weboldala – www.worldbank.org/civilsociety – mintának tekinthető az újfajta szervezeti beszédmódra és az ebből fakadó szervezeti átrendeződésre. A Világbank immár Civil társadalmi Csoporttal (Civil Society Team, CST) és több mint nyolcvan főnyi „helyi civil társadalmi munkatárssal” (Civil Society Country Staff, CSC) dicsekedhet.

Az új szervezeti egységek, valamint a weboldal célja, hogy „a civil szervezeteket információval és anyagokkal lássák el a Világbank és a civil szervezetek világszerte egyre szorosabb kapcsolatára vonatkozóan.” A Világbank ezt válaszlépésként kínálja föl, miután úgy látja, hogy a civiltársadalom világszerte egyre nagyobb figyelmet fordít a nemzetközi fejlődésre. Ez a felfokozott tevékenység a sikeres esetekben olyan partnerkapcsolatokat eredményezett, amelyek hatékonyan csökkentették a nyomort és fenntartható fejlődést indítottak el valamely területen.

Az alábbi táblázat sorai közt olvasva felmérhetjük, mennyire nyílt és hi-teles a „civil társadalom” bevonása egyes globális intézmények működésébe. Csupán a Világbank Civil társadalmi Bizottságáról mondható el, hogy saját maga válogatja meg a tagjait: a fennmaradó esetekben maga az intézmény határozza meg, a civil társadalom mely képviselőivel kíván együttműködni. Ez nyilvánvalóan befolyásolja azt, „melyik” is az a civil társadalom, amelyet ezen a címen bevonnak a szervezeti munkába. Az új, civil partnerek szerepe az ad hoc részvételtől a tanácsadói, véleményező funkcióig terjed. Csak korlátozott mértékben vehetnek részt a szervezetek konkrét értekezletein, és igen ritkán szólhatnak bele a tervek és stratégiák alakításába. Ugyancsak ritkán kapnak módot arra, hogy az értekezleteken hangjukat hallathassák. Mindössze az esetek felében van lehetőségük írásos anyagot eljuttatni az érintettekhez. Ami pedig az információhoz való hozzáférésüket illeti, a szervezetek maguk ellenőrzik és válogatják meg, mibe engednek betekintést a civilek számára.

* Az NGO-részvétel az ENSZ rendszerében a következőkkel jellemezhető: 1) strukturált, szabad hozzáférés; 2) strukturált, szabad hozzáférés; 3) indirekt, szabad hozzáférés hálózaton keresztül; 4) külső kampány hálózat segítségével; 5) korlátozott hozzáférés a titkársághoz; 6) korlátozott hozzáférés a dolgozókhöz (Ld. Willetts, 2002).

Összehasonlító táblázat a nemzetközi testületekben részt vevő NGO-ról*

	WTO	ITO	ECOSOC (UN)	UNCED (UN)	NGO-Világbank-bizottság	OECD
Ki szelektálja az NGO-kat?	A titkárság és a tagállamok egyetértése alapján	Tagállamok a Titkárság javaslatára alapján	Tagállamok javaslatok alapján	Tagállamok a Titkárság javaslatára alapján	Az NGO-k maguk döntik el	Tagállamok a Titkárság javaslatára alapján
A szelekció fő szempontjai	A WTO tevékenységéhez kapcsolódó NGO-k	ECOSOC által akkreditált szakértők	Szakértelem demokrácia-kezelési, elszámoltathatóság	Szakértelem, demokrácia-kezelési, elszámoltathatóság	Szakértelem földrajzi reprezentáció; nemzetközi nemzeti struktúra	Szakértelem; reprezentáció; nemzetközi struktúra
A részvétel formája	Ad hoc konzultáció	Ad hoc konzultáció + tanácsadó testület	Konzultatív státusz	Konzultatív státusz	NGO tanácsadó testület globális és regionális szinten	Megfigyelői státusz néhány összejevetelen
Ki adminisztrálja az NGO-részvételt?	Titkárság	Főigazgató	Titkárság	Titkárság	NGO-k és a Bank munkatársai	A Főtitkár az NGO-kal közösen
Hozzáférés a szervezet tanácskozáshoz	Nincs kivéve a miniszteri szintű konferenciák	Nincs kivéve a miniszteri szintű konferenciák	Igen	Igen	Nem	Nem
Javasolhat-e napirendi pontokat?	Nem	Csak éves konferencia estében	Igen	Nem	Nem	Nem
Hozzászólhat-e	Nem	Nem	Igen	Igen	Nem	Igen
Írásos nyilatkozatok közreadása	Nem	Nem	Igen	Igen	Nem	Igen
Információhoz való hozzáférés	Az NGO-knak korlátozott a dokumentumokhoz való hozzáférése	A nem titkos dokumentumok másolatát megkapják	A Titkárság dönti el mit ad közre	Az NGO-k hozzáférhetnek a hivatalos dokumentumokhoz	A Bank dönti el mit ad közre	A Titkárság dönti el mit ad közre

* Forrás: ICTSD, *Accreditation Schemes and Other Arrangements for Public Participation in International Fora*, International Centre for Trade and Sustainable Development, Geneva, November 1999.

A fenti táblázatban megjelenített civil részvétel jelentős része korlátozott és elégtelen partneri viszonyról árulkodik a nemzetközi szervezetek és a civil társadalom képviselői között. Ez utóbbiak pedig inkább a programok legitímálásában játszanak szerepet, mintsem hogy komolyan vennék őket, mint a programok tartalmát és megvalósítását befolyásoló egyenrangú partnereket. Ezek az intézmények ma még igen messze állnak attól, hogy valós párbeszédet folytassanak, vagy a helyi társadalom ismereteire támaszkodva tervezzenek olyan programokat, amelyek a helyiek valós, létező igényeit elégítik ki.

A kiút: a kormányzás átalakítása

Ma nem kevesen követelik, hogy tartóztassuk föl a globalizációt! Ám valójában nincs visszaút. A globalizáció már eddig is jelentős adományokkal gazdagított bennünket, beleértve egy tevékeny globális civil társadalom kialakulását, amely egyre kritikusabban és éberebben őrködik a nemzetközi gazdasági és politikai szervezetek tevékenysége fölött, és a demokrácia és igazságosság megerősítését követeli helyi, országos és térségi szinten egyaránt. A probléma nem a globalizációban rejlik, hanem abban, ki és hogyan irányítja azt.

A globalizáció: Kritikai bevezető (Globalization: A Critical Introduction. Basingstoke and New York, 2005) című könyvének utolsó oldalain Jan Arte Scholte olyan javaslatokat tesz, amelyekben „különös hangsúlyt fektet arra, hogy a Föld egészén tevékenykedő intézmények miként alakítják ki globális intézkedéseiket és programjaikat” (Scholte, 2005: 396–425). E javaslatok némelyikét az alábbi alcímek alatt részletesen is kifejtjük; közös céljuk, hogy a reformtörekvéseket azokra a területekre irányítsák, amelyek közvetlenül érintik az emberek mindennapi életét.

AZ EMBERI BIZTONSÁG FOKOZÁSA

Scholte azt állítja, hogy az emberi jogokra vonatkozó két nemzetközi egyezmény alapján (amelyeket 1966-ban írtak alá és 1976 óta hatályosak) az IMF vagy a WTO ellen pert lehetne indítani minden olyan esetben, amikor intézkedéseik alapvető emberi jogokat sértenek, ha ezen jogok tiszteletben tartását valamiféle „egész Földre kiterjedő emberjogi törvény” formájában ki lehetne kényszeríteni. Ha ezen fölül létrejöhetne egy olyan globális fegyverzet-ellenőrző hatóság is, amely nem kiváltja, hanem kiegészíti az országok kormányait, ez segíthetne feltartóztatni a hagyományos és tömegpusztító fegyverek fejlesztését és terjedését. Az ENSZ békefenntartó műveleteit ki lehetne terjeszteni olyan értelemben, hogy a kormányokat és a civil társadalom őrködő képviselőit rendeljék a Főtitkárság egyes konfliktusmegelőző egységei mellé, s ezáltal – a

korábbinál jobb érdemi hírszerzésre is támaszkodva – gyorsabb beavatkozások révén lehetne elejét venni annak, hogy a konfliktusok komoly károkat okozzanak és eszkalálódjanak.

Scholte javaslatai közül nem egy valóban alkalmas arra, hogy megerősítse és javítsa a többszintű irányítási mechanizmusokat, így például figyelmet érdemel az az elképzelés, hogy helyi, országos, térségi és globális szinten anyagi ösztönzőkkel serkentsék a megújuló energiaforrások használatát. Ha létrejönne egy Globális Környezetvédelmi Szervezet, ez figyelemmel kísérhető és összehangolható azokat a kezdeményezéseket, amelyek jelenleg több száz multilaterális környezetvédelmi megállapodás és a hozzájuk kapcsolódó bizottságok között aprózódnak el (Scholte, 2005: 398).

A globális egészségügyre még kevesebb figyelmet fordítottak, mint a fent körvonalazott területekre. Scholte azonban olyan globális intézkedéseket javasol, amelyek révén biztosítani tudnánk, hogy a nagy gyógyszergyártók nyeresége helyett a szenvedő embermilliók részesüljenek előnyben.

A SZOCIÁLIS ESÉLYEGYENLŐSÉG FOKOZÁSA

E címszó alatt számos érdekes javaslat szerepel, így az, amely globális újraelosztó adórendszert vezetne be, vagy eltörölné az offshore pénzügyek birodalmát. Ehhez hasonlóan a globális gazdasági döntéshozatalban az északi és déli félteke között fennálló egyenlőtlenség orvoslására a Bretton Woods-i intézményekben a szavazatok egy részét el kellene venni a nagyobb államoktól. Más szervezetek – mint pl. az OECD – esetében az lenne kívánatos, hogy tagságukat bővítve tovább terjeszkedjenek. Az északi féltekén már régóta időszerű megszüntetni a mezőgazdasági támogatásokat, és legfőbb ideje, hogy másfajta kereskedelmi rendszereket dolgozzunk ki, amelyek végre a szegény országok számára is lehetővé teszik az exportbevételek növelését.

A DEMOKRÁCIA ERŐSÍTÉSE

A helyi és országos demokráciák mind részét képezik a globális demokráciának, s ha e szintek egyikét erősítjük, ezzel egyszerre erősítjük valamennyit. A globális érdekű programok megfogalmazása és kivitelezése során a helyi önkormányzatok és civil társadalom jobb integrációjához vezetne, ha egyre inkább az államinál alacsonyabb szintű hatóságok körében valósulhatna meg a globális folyamatok irányításában való társadalmi részvétel és az azokkal kapcsolatos elszámoltatás. Civil fórumok összehívása révén serkenteni lehetne a vitát és a termékeny eszmecserét a demokráciákban mindennaposnak számító összetett és bonyolult kérdések esetében. Scholte veszélyes csapdára hívja föl a

figyelmünket, amikor óva int: nem szabad azt hinnünk, hogy a helyi társadalmak természetüknél fogva demokratikusak; ugyanakkor minden társadalom csak hasznát láthatja annak, ha a demokratikus folyamatok elterjednek és így az egyéni szinttől fölfelé minden szinten megerősödnek a demokratikus gondolkodás- és viselkedésformák, valamint az elszámoltathatóság.

Szintén a demokráciát erősítheti a globalizációra és annak irányítására vonatkozó oktatás és képzés, amely során az emberek megtanulhatnak, milyen jogok és kötelességek hárulnak rájuk mint globális polgárookra. Scholte számára mindez részét képezi „annak a tágabb stratégiának, amelynek célja a szélesebb nyilvánosságot a progresszív változás érdekében mozgósítani.” A közoktatás témakörébe tartozik az az igény is, hogy az intézkedések előkészítésének folyamata átláthatóbb legyen az állampolgárok számára, pl. azáltal, hogy az érintettek kerülnek a szaknyelvi és bürokratikus fogalmazást és szóhasználatot, programjaikat és javaslataikat pedig a helyi nyelvekre is lefordítják. Számíthatunk arra is, hogy ha az egyes emberek és embercsoportok tájékozottabbak, akkor jobb döntéseket fognak hozni az irányítás minden szintjén.

Scholte elismeri, hogy a globalizáció irányításával és demokratizálásával kapcsolatos legtöbb javaslat a civil társadalomban rejlő lehetőségekre épít. A fent körvonalazott területek bármelyike csak hasznát láthatja a civil társadalom támogatásának és fejlesztésének. Ezért érdemes lenne az egész globális szinten több forrást fordítani a civil társadalom tartalékainak mozgósítására. Az állami és vállalati résztvevők irányító szervezetei így mélyíteni és bővíteni tudnák a civil csoportokkal való kapcsolataikat. Fokozatosan ők maguk is felismerik majd, hogy hosszú távon a kapcsolatok javulása a saját hatékonyságuk és elfogadottságuk javára válik mind helyi, mind pedig globális szinten.

E nagy ívű változások akár töredékének megvalósításához is fontos végiggondolnunk, hogy mi a „hiányzó láncszem” a globalizációs egyenletben. E vita szempontjából az egyik legértékesebb – és meglepő módon legmellőzöttebb – tanulmányt az International Labour Organisation készítette *Igazságos globalizáció: esélyteremtés mindenkinek* címen (*A Fair Globalization: Creating Opportunities for All*; Genf, 2004). Ez a tanulmány harminc országos, illetve regionális (Afrika, Ázsia, Európa és Latin-Amerika) szinten, valamint a kulcsszereplők (civil társadalom, munkáltatók, üzleti vezetők) részvételével 2002–2003-ban folytatott párbeszéd alapján készült. A dokumentum számos területen Scholte javaslataival egyező irányban érvel, amennyiben hangsúlyozza a gazdaság és a társadalom közötti szakadékot, amely lehetetlenné teszi a társadalmi igazságosságot; valamint a gazdasági és a politikai szféra közötti egyensúlyvesztést, ami aláássa a demokratikus elszámoltathatóságot. A szerzők a „hálózat-kormányzás” kifejezést használják annak érzékeltetésére, hogy a globális célkitűzések meghatározásában, tervezésben és kivitelezésben több szinten több, egymással kapcsolatban álló ember vesz részt. A *Jövőkép a változáshoz* (Vision for Change) című szakaszban a következőket szorgalmazzák: (ILO, 2004:IX-X)

- *Állítsuk az embereket a középpontba!* Az igazságosabb globalizáció sarkköve az, hogy minden ember igényeit kielégítsük a következő területeken: jogai, kulturális identitásuk és autonómiájuk tisztelete; tisztességes munka; valamint a helyi közösség megerősítése a lakóhelyen. Fontos szempont a nemek egyenjogúsága is.
- *Demokratikus és hatékony állam.* Az államnak képesnek kell lennie arra, hogy kezelje a globális gazdaságba való beilleszkedést és állampolgárainak szociális és gazdasági esélyeket és biztonságot nyújtson.
- *Fenntartható fejlődés.* Az igazságos globalizáció megteremtésére csak akkor van esély, ha ez a gazdasági fejlődés, a társadalmi fejlődés és a környezetvédelem egymással összefüggő és egymást kölcsönösen támogató erősségeire támaszkodik mind helyi, mind térségi, mind pedig globális szinten.
- *Termékteremtő és egyenlő esélyeket kínáló piacok.* Ezek létrehozása olyan jól működő intézményeket követel, amelyek az egészséges piacgazdaság feltételei középette a kedvező vállalászási környezetet és az esélyteremtést szolgálják.
- *Igazságos szabályok.* A globális gazdaságban olyan szabályokra van szükség, amelyek minden ország számára egyenlő esélyeket és egyenlő hozzáférést garantálnak, és elismerik az országok gazdasági képességeinek és fejlődési szükségleteinek sokféleségét.
- *Globalizáció és szolidaritás* Közös felelősségünk segíteni azokon az országokon és népeken, akik kívül rekedtek a globalizáció folyamatán, vagy annak kárvallottjai. A globalizációnak az országok közötti és országokon belüli egyenlőtlenségek felszámolása, valamint a szegénység megszüntetése irányába kell hatnia.
- *A résztvevők elszámolással tartoznak a társadalomnak.* A globalizációs folyamat kimenetelére hatást gyakorló magán- és közszereplőket demokratikus csatornákon keresztül el kell tudni számoltatni arról, hogy tevékenységük során milyen irányelveket követnek és milyen lépéseket tesznek. Eleget kell tenniük vállalt kötelezettségeiknek, és hatalmuk gyakorlása közben tiszteletben kell tartaniuk másokat.
- *Tartalmasabb partnerkapcsolatok.* A globális társadalmi és gazdasági célok elérésén számos résztvevő dolgozik: nemzetközi szervezetek, kormányok és parlamentek, a vállalatok, a munkaadók szervezetei, a civil társadalom és még sokan mások. A közöttük fennálló párbeszéd és partnerkapcsolatok alapvető demokratikus eszközei egy jobb világ kiépítésének.
- *Hatékony ENSZ.* Egy erősebb és hatékonyabb multilaterális rendszer kulcsfontosságú eszközt jelentene abban, hogy a globalizáció demokratikus, legitim és koherens keretek között menjen végbe.

Mindez *erősebb etikai határok* szükségességét jelzi. Mindeztidáig a globalizáció etikai vákuumban haladt előre, s a siker egyetlen mércéjét a piaci teljesítmény jelentette. A piacorientált globalizáció nem gondoskodik az olyan értékek terjesztéséről, mint az emberi jogok tiszteletben tartása, a sokféleség tisztelete, közös természeti környezetünk védelme vagy a közös emberi mivoltunkra való odafigyelés: inkább megrendítette a bármely irányítási szinten működő intézmények iránti bizalmunkat, és gyengítette a demokráciát, valamint társadalmaink szövetét.

A globális civil társadalom kialakulása csak az 1990-es években, a piacvezérelt globalizáció legvérlázítóbb kihágásaira adott reakcióként kezdett látványos méreteket ölteni. (Lásd Jensen és Mislivetz: *The Languages of Civil Society*.) Szolidáris globális társadalom csak közös értékrend köré épülhet, amely előkészítheti egy globális „demos” vagy világtársadalom kialakulását. Közös értékeinket, amelyektől a jövőnk függ, csak akkor tudjuk a gyakorlatban is érvényesíteni, ha erre egyaránt törekszenek az egyének és az intézmények, valamint mindazok a szereplők, akik a globalizációban részt vállalnak (államok, vállalatok, civil szervezetek). A globális társadalom vagy világtársadalom kialakulása csak úgy lehetséges, ha valódi közösség alakul ki mind az értékek, mind a felelősség terén, valamint amennyiben kialakulnak és működőképesek az ellenőrzést és elszámoltatást végző intézmények.

A globális közösség megerősítése párbeszéd és jó kormányzás révén

Mai világunkat a résztulajdonosi (stakeholder) tudattal élők növekvő száma és egyre szorosabb összefonódása jellemzi. Ezek a hálózatok állandó fejlődésben, amorf átalakulásban, illetve pulzáló visszahúzódásban vannak, attól függően, hogyan alakulnak a közös érdekek kötelékei. Magát ezt a folyamatot is a globalizáció vezérli. A világot behálózó kapcsolatrendszer forradalma magában rejti a globális kormányzás minden eddiginél demokratikusabb, közvetlen részvételen alapuló rendszerének csíráját. Ám ha fenn akarjuk tartani ennek fejlődését, a korábbinál rendszeresebb alapokra kell helyeznünk a párbeszédet, a tapasztalatcserét és a közös mérlegelést. A süketek párbeszédének helyét át kell, hogy vegye a stratégiai partnerség: új, innovatív és tartalmas kezdeményezésekre van szükség, amelyek a globalizációs egyenlet változói közé újra beemelik a szociális dimenziót. Ez megteremti a lehetőséget az eddiginél szélesebb körű részvételre és segít enyhíteni azt az elkerülhetetlen nyomást és feszültséget, amely a gazdasági globalizáció nyomán keletkezik, ha az – mint jelenleg – nem jár együtt megfelelő társadalmi progresszióval.

Egy irányítatlan vagy rosszul irányított globalizációs folyamat eredményeként előálló globális instabilitásért óriási árat kell fizetnünk mind egyéni, mind gazdasági és politikai vonatkozásban. Vannak, akik a globalizációt mint erköl-

csileg elfogadhatatlant és politikailag tarthatatlant utasítják el (ILO, 2004:X). Sokan hangoztatják, hogy igazságosabb és az érintetteket erősebben bevonó globalizációs folyamatot szeretnének látni. Vannak, akik egy globális „New Deal” vagy egy új, globális társadalmi szerződés létrehozását sürgetik, továbbá azt ajánlják, jöjjenek létre az egyes intézkedéseket összehangoló kezdeményezések (Policy Coherence Initiatives) és globális közintézmények. Újszerű és távlatos elképzelésekből nincs hiány. Kívánatos lenne azonban, hogy a tudományos viták kevesebbet foglalkozzanak a politikai szférával és engedjenek teoretikus beállítottságukból; a politikusoknak ugyanakkor jót tenne, ha beszédmódjukat valamelyest közelítenék a tudományos viták tartalmi követelményeihez, amennyiben bizonyítékokkal állnának elő ahelyett, hogy az intézkedési javaslatokat engednék átpolitikálódni. Ma az előttünk álló kihívások komplexitásával és intenzitásával kell szembenéznünk, mind környezeti szempontból (a globális felmelegedés immár megkérdőjelezhetetlen következményeire gondolunk); mind politikai szempontból (jussanak eszünkbe a közel-keleti válságok és általában az emberi biztonság kérdései, valamint a demokrácia válsága a fejlett országokban), mind pedig társadalmi szempontból (a legsúlyosabb kihívás talán az érdemi vezetés hiánya a kormányzás minden szintjén).

Mindannyiunk közös érdeke oly módon változtatni a globalizáció természetén és haladási irányán, hogy az etikusabban és az érintettek minél szélesebb körű bevonásával folyjék tovább, hiszen ez több embernek hoz biztonságosabb és jobb életet. A globális civil társadalomra alapvető szerep hárulhat ezekben a változásokban, ugyanakkor a civil társadalom részvétele egymagában nem elegendő. Ahhoz, hogy sikerüljön a változtatás érdekében mozgósítani, új és szélesebb alapon nyugvó stratégiai partnerkapcsolatokra van szükség a globális szinten érdekelték különböző szektorai között. Ha sikerül egyszerre kiaknázunk a Kalmár, a Herceg és a Polgár kapacitásait, miközben megteremtjük azt a nyílt teret, amelyben részvételén alapuló és elszámoltatható döntéshozatal folyik, akkor a 21. századra egy olyan globalizációs folyamat részesei lehetünk, amely mentesebb az ideológiai pártoskodástól és a konfrontációtól, és amelynek jól érzékelhető a pozitív hozadéka.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Saul, John Ralston (2005): *The Collapse of Globalism*. London, Atlantic Books.
- Thorup, Mikkel –Sorensen, Mads P.: Inescapably Sid by Side. An Interview with David Held. In www.globalpolicy.org/gloabliz/define/2004/04heldinterview.htm.
- Held, David –McGrew, Anthony et.al. (1999): *Global Transformations*. Oxford–Cambridge, Polity Press.
- Stiglitz, Joseph (2002): *Globalization and its Discontents*. London – New York, Penguin Books.
- Bello, Walden (2004): *De/globalization. Ideas for a New World Economy*. Reading – Cox and Wyman.

- Scholte, Jan Arte (2005): *Globalization: A Critical Introduction*. Basingstoke – New York.
- International Labour Organisation (ILO) (2004): *A Fair Globalization: Creating Opportunities for All*. Genf.
- Jensen, Jody – Miszlivetz, Ferenc (2005) In Wagner, Peter (ed.): *The Languages of Civil Society* (Chapter VIII. „Global Civil Society: From Dissident Discourse to World Bank Parlance“). Oxford – New York, Berghahn Press.
- Willetts, Peter (2002): *Civil Society Networks in Global Governance: Remediating The World Trade Organisation's Deviance from Global Norms*. Presented at the Colloquium on International Governance (Palais des Nations, 20 September 2002).